

Теофіл РЕНДЮК,
доктор історичних наук,
директор Інституту добросусідства

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАДЗВИЧАЙНОЇ ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ УНР У РУМУНІЇ 1920 РОКУ

Анотація. У статті описано діяльність Надзвичайної дипломатичної місії (НДМ) УНР у Бухаресті. 1920 р. був особливим періодом у відносинах Української Народної Республіки (УНР) доби Директорії із сусіднім Королівством Румунія. Адже тодішню специфічну геополітичну ситуацію було сформовано в умовах майже повної ізоляції України через неспинний наступ більшовицької армії з півночі та сходу, а також білогвардійських військ А. Денікіна та П. Врангеля з півдня. За тих обставин УНР уважала Румунію своєю найважливішою військово-політичною та економічною партнеркою. Зі свого боку, румунське керівництво було глибоко зацікавлене в існуванні незалежної України насамперед як військово-політичного буфера між Румунією та агресивною радянською Росією.

Ключові слова: Надзвичайна дипломатична місія, Українська Народна Республіка доби Директорії, НДМ УНР у Румунії, Королівство Румунія, Ісаак Мазепа, Костянтин Мацієвич.

Упродовж 1920 р. діяльність Надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки (НДМ УНР) доби Директорії в Румунії виявилася найефективнішою та найповноціннішою, як із погляду часу, так і за досягнутими результатами, якщо порівнювати з роботою всіх попередніх українських місій у Бухаресті. Основою для цього була обопільна зацікавленість сторін – Української Народної Республіки на чолі з головою Директорії С. Петлюрою (1879–1926) з одного боку та Королівства Румунія під керівництвом короля Фердинанда I (1865–1927) з іншого – у подальшій консолідації двосторонніх відносин із метою спільного протистояння реальній загрозі окупації більшовицькою Росією всієї території України й вторгнення Червоної армії в сусідню Румунію. УНР бачила Румунію сво-

єю імовірною стратегічною партнеркою в тій майже повній ізоляції, у якій Директорія опинилася 1920 р. Зі свого боку, румунське керівництво було глибоко зацікавлене в існуванні незалежної України – передусім як військово-політичного буфера між Румунією та агресивною радянською Росією. Лідери Королівства Румунія усвідомлювали, що більшовицька Росія, прокладаючи шлях «світової революції» до Європи, не зупиниться перед відкритим вторгненням на румунську територію, а Україна могла би цьому серйозно завадити. Звідси й зацікавленість держави в подальшому розвитку відносин з Україною впродовж 1920 р. і навіть у самостійності УНР з її тодішнім кордоном із Румунією. У цьому контексті голова Ради народних міністрів Української Народної Республіки періоду Директорії Ісаак Мазепа (1884–1952) у своїх спогадах зазначив, «[...] що з усіх наших сусідів румуни, коли не рахувати сумної історії з майном Запорізького корпусу, поставились найбільш прихильно до нав'язання торговельних зносин з нами. Румунія не була заінтересована в воєнних успіхах ні “червоної”, ні “білої” Росії, бо як большевики, так і Денікін однаково були страшніші для Румунії, як незалежна Україна. Це примушувало румунський уряд з певною симпатією ставитися до нашої боротьби за свою самостійну державу» [1].

Слід зазначити, що 1919 р. завершився загалом успішною співпрацею УНР і Королівства Румунія. Основними напрямками діяльності української дипломатичної місії в Румунії було представлення й захист політичних, економічних і військових інтересів УНР, отримання зброї та амуніцій, пожвавлення торговельних відносин, допомога цивільним громадянам і військовим емігрантам з України, які всупереч власній волі опинилися на території сусідньої держави, а також діяльність, спрямована на подолання інформаційного вакууму УНР і навколо неї. Функціонування НДМ УНР у Бухаресті сприяло поширенню в 1920 р. української ідеї за кордоном, популяризуванню знань про Україну та її боротьбу за незалежність, привертала увагу міжнародної спільноти до нагальних і гострих українських проблем.

Водночас на українську дипломатичну місію в Бухаресті було покладено й особливе завдання: забезпечити український уряд повноцінним зв'язком з Європою та світом в умовах ізоляції України, що виникла на початку 1920 р. через невпинний наступ більшовицької армії з півночі й сходу, а також білогвардійських військ А. Денікіна (1872–1947) з півдня. Таке завдання окреслив І. Мазепа у своєму листі, надісланому в січні 1920 р. з міста Могилева-Подільського, куди тимчасово з Кам'янця-Подільського переїхав український уряд, до голови НДМ у Румунії К. Мацієвича (1873–1942): «[...] за Вашою допомогою зв'язати тутешній центр з закордоном і навпаки. Це в даний момент є конче потрібне [...] аби європейські держави в разі розмов з Сопіт. Росією ставили умови визнання большевиками незалежність України і невтручання в нашу внутрішню справу» [2]. 24 лютого 1920 року

І. Мазепа знову звернувся з листом до К. Мацієвича, уже з проханням сприяти перевезенню через тоді румунську Бессарабію українського цінного майна з утраченого Кам'янця: «[...] прохаю Вас вжити негайні заходи для можливого перевозу грошових знаків із Кам'янця через Хотин – Атаки до Могиліва [...] це є єдиний спосіб перевозу сюди нашого цінного майна із Кам'янця». У тому ж листі І. Мазепа писав К. Мацієвичу: «Коли б Ви, Кость Андріанович, лише на час приїхали до Могиліва, то було б дуже корисно з Вами побачитись і поговорити про все. Я був би дуже радий Вас бачити, але разом з тим далеко зручніше по політичним мотивам приїхати Вам сюди, ніж мені до Бухарешту». Це означало, що голова Ради народних міністрів УНР уважав К. Мацієвича цінним політиком і консультантом з актуального комплексу питань – як військово-політичних, так і щодо поглиблення контактів УНР із сусідньою Румунією. «[...] потрібно буде різного рода допомоги з боку Румунії» [3], – писав також І. Мазепа.

За таких обставин поміж пріоритетів роботи української дипломатичної місії в Бухаресті першочерговим було продовження ефективного співробітництва у військово-політичній сфері. Прямим наслідком цього стала деяка допомога, яку від Бухареста отримали Армія УНР та Українська галицька армія (УГА), зокрема частина зброї, амуніції та санітарного спорядження, безпідставно конфіскованого в травні 1919 року, коли Південне угруповання Армії УНР (Запорізький корпус) перетинало територію Румунії за маршрутом Бендери – Чернівці – Кам'янець-Подільський. Отже, румунські офіційні кола продемонстрували готовність підтримати Армію УНР у боротьбі проти більшовицької Росії. Головною координаторкою цієї діяльності, як і просування національних інтересів УНР у політичній та економічній галузях, і надалі була НДМ УНР у Бухаресті на чолі з К. Мацієвичем.

Для повного розуміння глибини й масштабності роботи української дипломатичної місії в Румунії впродовж 1920 р., на нашу думку, треба здійснити невеликий екскурс у події, що відбувалися в Україні наприкінці 1919 р. та визначили зміст діяльності НДМ у Бухаресті впродовж майже всього досліджуваного періоду. Так, задля погодження подальших дій НДМ УНР у Румунії в контексті нової геополітичної ситуації, у якій опинилася УНР наприкінці 1919 р., К. Мацієвич 31 жовтня 1919 року [4] тимчасово виїхав до України. Мета поїздки – участь у нараді на найвищому рівні за участі С. Петлюри, І. Мазепи й військового керівництва Армії УНР, яка мала розробити новий план дій у нових, складніших умовах – країну майже зусібіч оточили більшовики, білогвардійці й поляки – та визначити роль румунського напряму зовнішньої політики республіки. Попри це, факт поспішного від'їзду голови дипмісії спричинив дві хвили спекуляцій у Бухаресті: з одного боку, поміж членів української місії ширилися чутки про те, що К. Мацієвича буцімто остаточно відкликано з посади голови НДМ УНР і на його місце нібито мало

бути призначено представника УНР на Паризькій мирній конференції Г. Сидоренка; а з іншого – у закритих документах Міністерства закордонних справ Королівства Румунія було зафіксовано, що «Українська Місія не має дипломатичного характеру й її керівників не було в нас визнано як акредитованих представників» [5]. Перша спекуляція виявилася безпідставною дезінформацією, яку навмисно поширив дехто з підлеглих-недоброзичливців К. Мацієвича, а друга засвідчила, що королівське зовнішньополітичне відомство застосовує подвійні стандарти щодо визначення статусу Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії, адже зазначене твердження повністю суперечило тому факту, що голова Ради міністрів Королівства Румунія Й. Бретіану (1864–1927) 26 липня 1919 року прийняв Вірчі грамоти від К. Мацієвича. Крім цього, акредитацію офіційного Бухареста отримували й усі попередні керівники дипломатичних місій і консульських установ України, які працювали чи то в румунській столиці, чи в Яссах або в інших містах королівства. Отже, така оцінка статусу НДМ УНР у Румунії ще раз засвідчила небажання тогочасного румунського керівництва, на угоду країнам-членам Антанти, офіційно визнати незалежну Українську Народну Республіку.

Після прибуття до Кам'яця-Подільського, де було тимчасово розташовано Директорію УНР, К. Мацієвич мав неодноразові робочі зустрічі із самим С. Петлюрою, тодішнім головою Ради народних міністрів УНР І. Мазепою та з іншими представниками українського військово-політичного керівництва. Головною мотивацією запрошення К. Мацієвича для проведення спільних консультацій на території України стала необхідність адекватного реагування на виникнення нової геостратегічної ситуації у регіоні в контексті можливого створення антибільшовицького союзу у форматі Українська Народна Республіка – Королівство Румунія – Польща. Суть концепції такого союзу, у якому Румунії було відведено особливу роль, виклав С. Петлюра в інтерв'ю румунській газеті «Буковина» (№ 182 од 5 листопада 1919 р.): «Альянс Румунії з Україною, окрім того, що цього наполегливо вимагаємо ми, стає терміновою справою, оскільки обидві держави мають спільні інтереси, їм загрожує одна й та сама російська небезпека. Сподіваюся, що наша дипломатична місія в Румунії досягне порозуміння, яке буде корисним як Румунії, так і Україні. Ми хочемо, щоб такі ж умови добрих відносин були і з Польщею. Знаємо про те, що польська демократія зацікавлена в добрих відносинах із нами, і якщо декілька польських політичних партій з імперіалістичними прагненнями стануть стриманіші щодо своїх планів, то ми досягнемо й цього. Я відправив до Варшави делегацію з метою проведення переговорів. Союз цих трьох країн – Румунії, Польщі й України – може стати контрсилою проти Великої Росії і завадить їй надалі впроваджувати політику захоплення, яку вона здійснювала до початку світової війни [...] Передайте румунському народові, що народ України плекає найширші ідеї щодо нього» [6].

Зазначену концепцію С. Петлюри щодо антибільшовицького союзу трьох сусідніх країн вдало доповнив І. Мазепа, який у своїх мемуарах написав таке: «Був поширений погляд, що лише через своїх ближчих сусідів – Румунію та Польщу зможемо добитися кращого відношення до української справи з боку всесильної тоді Антанти» [7].

Зі свого боку, К. Мацієвич небезпідставно вважав, що румуни зацікавлені в мирному розвитку України як гарантки власного безпечного існування, водночас УНР цікавив союз із Румунією, а разом і Польщею для спільного протистояння більшовицькій експансії. Голова НДМ УНР у Бухаресті запропонував С. Петлюрі доповнити проєкт щодо військово-політичного союзу України, Румунії та Польщі вагомим економічним компонентом. В уявленні цього досвідченого дипломата, політика й економіста кожна із цих сусідніх країн була позаконкурентною лідеркою у виробництві деяких видів продукції: Україна понад національні потреби виробляла цукор, Румунія – нафтопродукти, а Польща – текстиль. І кожен із цих видів експортних товарів тоді виявився вкрай необхідним у двох інших сусідніх країнах, тобто економічні потенціали України, Румунії та Польщі були взаємно комплементарними. Також для економічних інтересів УНР і Королівства Румунія особливе значення мав вихід обох країн до Чорного моря з подальшим продовженням комерційних шляхів через протоки Босфор і Дарданелли. У цьому контексті голова НДМ УНР у Бухаресті привертав увагу до того, що «спільність економічних інтересів двох сусідніх країн простирається далі, оскільки вони пов'язані до проблеми Чорного моря та протоків. На мою думку, – зазначав К. Мацієвич, – інтереси України, як і Румунії, належать до головної сфери впливу “Ліги Націй” і не залежать від однієї лише волі Росії, яка не може мати жодного реального економічного інтересу ані до Чорного моря, ані до протоків» [8].

Окрім зазначених питань, під час свого перебування в Україні К. Мацієвич, базуючись на власному масштабному баченні й оцінці складної геополітичної ситуації довкола України, порушив проблему щодо необхідності посилення підтримки незалежного курсу УНР із боку країн-членів Антанти, зокрема Франції та Великої Британії. Бо Румунія, будучи союзницею у військовій коаліції країн-членів Антанти, змогла залишитися інтегрованою часткою європейської політичної та економічної спільноти після Першої світової війни, тоді як Україна втратила цю можливість. Тому К. Мацієвич переконав українське політичне й військове керівництво в тому, що дислокація впливових дипломатичних і військових місій Англії та Франції в Бухаресті, а також їхніх представництв у Яссах та інших важливих містах Румунії, беззаперечно, сприяла ефективному доведенню змісту «українського питання» до відомих владущих кіл у Парижі й Лондоні, поза форматом Паризької мирної конференції, яка не зважала на перспективу визнан-

ня самостійної України. Ба більше, під час зустрічі з головою Ради народних міністрів УНР І. Мазепою, яка відбулася на початку листопада 1919 року в тому-таки Кам'янці-Подільському, К. Мацієвич поінформував українського прем'єра про готовність країн-членів Антанти відрядити в Україну спеціальну комісію задля примирення Армії УНР із військами А. Денікіна з перспективою спільного виступу проти більшовицьких загарбників території України. Про результати зустрічі з К. Мацієвичем на цю тему І. Мазепа доповів на Жмеринській нараді (4 листопада 1919 р.) командування Наддніпрянської армії та Української галицької армії за участі С. Петлюри і Є. Петрушевича (1863–1940) й представників урядів УНР і Західної області Української Народної Республіки. І. Мазепа, зокрема, повідомив, «[...] що уряд має відомості від голови нашої місії в Букарешті, що не сьогодні-завтра до нас приїде антантська комісія, щоб мирити нас з Денікіном» [9]. Це дало би можливість борцям за незалежність України реорганізуватися й підготуватися до подальших дій на антибільшовицькому фронті. Інформація, яку представив І. Мазепа, ґрунтувалася, як він сам згодом писав, на такому факті: коли в середині жовтня 1919 року українські війська почали бої з білогвардійцями, Посол Франції в Румунії П. Камбон (1843–1924) «покликав до себе голову нашої місії К. Мацієвича та представника денікінського командування в Букарешті генерала Ґеура і запропонував їм, чи не могли б вони поїхати на місці та вплинути на одну й другу сторону в напрямі мирного порозуміння. На це Ґеура дипломатично заявив, що, мовляв, він завжди був прихильником об'єданого протибольшевицького фронту» [10].

Отже, К. Мацієвич не лише взяв активну участь у розробленні нового плану стратегічних дій УНР на 1920 р., «що був прийнятий на нарадах нашого уряду в Кам'янці» [11], як пізніше писав І. Мазепа, а й став відповідальним за його імплементацію. Повернувшись до Бухареста, голова НДМ УНР у Румунії написав колезі у Відні Г. Сидоренку (1874–1924) про те, що «[...] розіслав депутатам спеціальний мемуар в справі України, який освітлює питання з боку Румунсько-Польсько-Українського Союзу» [12]. У цьому алгоритмі Румунію розглядали як важливу стратегічну військову й політико-економічну партнерку УНР і в Центральній Європі, і в Причорноморському та Балканському регіонах.

З огляду на зазначене вище, а надто на зростання ролі НДМ УНР у Бухаресті в переговорах із представниками Антанти, К. Мацієвич дістав дозвіл С. Петлюри на розширення штатного розкладу підконтрольної йому місії в Румунії. За словами самого К. Мацієвича, до того «[...] до складу Місії належало всього 16 осіб, в тому числі і військова місія з шести осіб» [13]. Із лютого 1920 року до реорганізованої та розширеної військової секції НДМ належали: начальник – генерал-поручник С. Дельвіг; радник – полковник Д. Антончук; секретарі – хорунжі Василь та Олександр Трепке;

сотники М. Даньків, О. Долинюк, С. Михальський і Я. Чайківський [14]. Таку підвищену увагу з боку найвищого військово-політичного керівництва УНР до посилення кадрового складу військової місії НДМ у Бухаресті зумовили декілька важливих чинників.

По-перше, «альянс Румунії з Україною» сам С. Петлюра розглядав як реальний важіль спільного протистояння дедалі дужчій більшовицькій агресії, зокрема з погляду можливого отримання надалі військово-матеріальної допомоги від Румунії для потреб Армії УНР у боротьбі проти наступу Червоної армії.

По-друге, у Бухаресті, Яссах, Галаці та в інших румунських містах діяли військові місії Франції, Великої Британії, США, Польщі, Росії та інших країн, у спілкуванні з представниками яких українські військові часто дізнавалися цінну інформацію про наміри урядів відповідних держав і щодо України, і щодо Румунії. Досвідчений дипломат і політик К. Мацієвич справедливо вважав, що для покращення відносин УНР із Румунією та Польщею треба було «[...] отримати хоча моральну піддержку Америки і Франції» [15].

По-третє, територію Румунії було інфільтровано військовими агентурами багатьох країн, частина з яких виношувала далеко не найшляхетніші наміри щодо УНР, тому отримання інформації з таких джерел могло бути додатковим каналом для взяття під контроль військово-політичної ситуації в регіоні загалом.

По-четверте, на території Румунії станом на початок 1920 р., коли діяльність Українського Червоного Хреста з матеріально-фінансових міркувань було припинено, ще перебувала частина колишніх українських військовополонених, які потребували невідкладного повернення до Батьківщини. З іншого боку, постійно зростала чисельність українських військових і цивільних емігрантів, які також вимагали уваги офіційних представників своєї держави.

Та найголовніше: НДМ УНР у Бухаресті отримала повноваження Директорії формувати на території Румунії нові українські військові бригади з колишніх військовополонених задля їх можливого залучення до боротьби за звільнення території України від більшовицької армії.

Зрозуміло, що розв'язанням усіх цих питань, важливих для інтересів УНР доби Директорії на румунському напрямі її зовнішньої політики, могли б займатися лише професійні військові, якими виявилися перелічені вище члени військової секції НДМ у Бухаресті. Про це свідчать переконливі результати її діяльності: за відносно короткий час роботи в Румунії генерал-поручник С. Дельвіг та його підлеглі змогли зібрати напрочуд важливу розвідувальну інформацію щодо не лише військово-політичної ситуації в Румунії, а й військової проблематики в таких країнах, як Болгарія, Угорщина, Югославія, Чехословаччина [16] (національні військові доктрини, мобілізаційні плани, стан військової промисловості, наміри

щодо України тощо). Це повністю відповідало тим завданням, які Генеральний штаб Армії УНР поставив перед новоствореними військовими секціями в складі українських дипломатичних місій за кордоном, а саме: усебічно досліджувати військовий потенціал та організацію збройних сил країни акредитації; збирати й аналізувати інформацію про іноземні збройні сили, вчасно доповідати про це Генштабу Армії УНР; стежити за військовою інформацією в закордонній пресі; вивчати політичну ситуацію в країні перебування, насамперед щодо військової доктрини; усебічно сприяти українським військовим делегаціям, які прибували за кордон, у виконанні їхніх місій тощо [17].

Важливою особливістю діяльності військової секції та НДМ загалом на чолі з К. Мацієвичем після його повернення до Бухареста була спроба сформувати на території Румунії нові українські військові підрозділи з військовополонених-українців колишньої австро-угорської армії, які перебували тоді як у межах румунських кордонів, так і на територіях таких країн, як Болгарія, Югославія, Чехословаччина, Італія тощо. Ця, по-суті, військова проблема на початку 1920 р. за своєю важливістю стала політичною, опинившись у центрі уваги самого голови НДМ УНР у Бухаресті. За його словами, «[...] на Букарештську місію були покладені обов'язки бути головним зв'язком з західною Європою і провадити особливі технічні військові завдання» [18]. Під «особливими технічними військовими завданнями» розуміли виконання письмових указівок, які К. Мацієвич отримав у середині лютого 1920 року від тогочасного Прем'єр-міністра УНР І. Мазепи, котрий перебував у м. Ямполі, що неподалік од тодішнього українсько-румунського кордону по р. Дністер. Дізнавшись од Ямпільського комісара Т. Лампіги про те, що за Українську Народну Республіку готові виступити не менш ніж 10 тис. місцевих мешканців, яким, проте, бракувало зброї, І. Мазепа терміново надіслав зі своїм особистим посланцем Ю. Онипком «[...] листа до Мацієвича в Букарешт з проською вжити заходів, щоб румуни допомогли представникам нашої влади в цім районі зброєю та іншим військовим майном» [19].

Виконуючи це важливе завдання, К. Мацієвич 4 березня 1920 року передав румунському уряду новий меморандум, у якому просив керівництво Королівства Румунія не лише про офіційне політичне визнання Української Народної Республіки, а й про «технічну та інструктивну підтримку в організації української національної армії на румунській території» [20], що мало відбутися в межах виконання очікуваної тоді угоди про військове співробітництво між сторонами. У меморандумі українська сторона також звинувачувала західноєвропейські держави в сприятливому ставленні до більшовицької Росії, мовляв, ті зважають лише на меркантильні комерційні аргументи. У документі привертає увагу різка форма протесту проти неа-

декватної оцінки, яку Франція дала військово-політичній ситуації в Україні: «Влада більшовиків не повсюдна, окрім як у великих містах та на деякій частині мережі залізничних сполучень. Наразі Україна, ідеться про всю її територію, перебуває в стані повстань проти більшовиків [...] Щодень повстання розширюються дедалі більше; ми маємо тверду надію на те, що навесні вони спалахнуть у загальну пожежу, яка завершиться остаточною ліквідацією більшовизму в Україні» [21]. Безперечно, у меморандумі відображено очевидний оптимізм К. Мацієвича щодо можливого звільнення вже 1920 р. України від більшовицького режиму, але для цього він мав деякі підстави: попереду були численні бої за звільнення України від більшовицької армії.

Невідомою сторінкою діяльності НДМ УНР у Бухаресті й дотепер є форсмажорні обставини в її роботі, пов'язані з несподіваним перебуванням у Румунії впродовж 6–21 березня 1920 року голови Ради народних міністрів УНР І. Мазепи та його посильного Ю. Онипка. Це відбулося позапланово: наприкінці лютого – на початку березня 1920 року більшовики розгорнули наступ зі сходу на Могилів, а денікінські збройні формування заблокували подальше просування І. Мазепи та його оточення на південний схід, куди ті прямували задля відновлення зв'язку з 5-тисячною армією УНР генерала М. Омеляновича-Павленка (1878–1952), яка діяла в тилу більшовиків і білогвардійців на Херсонщині та в Північній Одещині. Метою поїздки українського прем'єра на південь було з'єднати війська М. Омеляновича-Павленка з рештою Армії УНР і підготувати новий загальний контрнаступ проти загарбників території України. Проте замість подальшого просування на південний схід, опинившись під загрозою більшовицького арешту, І. Мазепа вимушено покинув Могилів-Подільський і переправився через Дністер у межах тодішньої Румунії. 6 березня 1920 року, як писав сам І. Мазепа, «[...] з Букарешту вернувся Онипко», який привіз отриманий через НДМ УНР дозвіл румунської влади на їхній в'їзд до країни. «Того ж дня (6 березня) ми перейшли через Дністер (зруйнованим залізничним мостом) на румунський беріг біля с. Атаки» [22]. Але сподівання на швидке повернення до України для продовження маршруту на південний схід виявилось марним. Цього разу несподівані перешкоди створило командування румунських військ у Бессарабії: «Румунський вартовий офіцер в Атаках, проглянувши наші документи (ми їхали під чужими прізвищами), заявив нам, що без окремого дозволу дивізійного штабу, який знаходився в Окниці, ми не можемо переїхати назад на українську територію. Коли ми на другий день поїхали в Окницю, то там нас чекало ще більше розчарування: треба було їхати аж до самого Букарешту, щоб одержати дозвіл на перехід через румунсько-совітську границю» [23].

Шлях українського прем'єра зі східної прикордонної зони до Бухареста в тих хаотичних умовах на залізницях тривав тиждень: «[...] 13 березня

опинилися в румунській столиці», – написав згодом І. Мазепа у своїх мемуарах. Для К. Мацієвича та всього складу НДМ УНР у Бухаресті неочікувана поява голови Ради народних міністрів УНР І. Мазепи перевернула на деякий час весь поточний план роботи дипломатичної місії. Її було перетворено на своєрідний виїзний координаційний штаб І. Мазепи, який і далі виконував свої обов'язки голови українського уряду, зберігаючи всі повноваження й маючи із собою навіть печатку прем'єра. «Цей час, – писав І. Мазепа, – я використав для ознайомлення з положенням нашої справи в Румунії і взагалі за кордоном. Із розмов з головою нашої місії К. Мацієвичем, з радником місії І. Феценком-Чопівським і головою військової секції ген. Дельвігом я довідався, що румуни також дали дозвіл на формування наших інтернованих та полонених. Але про стан наших переговорів у Варшаві вони в той час ще не знали більше того, що мені вже було відомо з нарад у Кам'янці, а потім з листа до мене от. Миколи Шаповала [...]» [24]. Низку листів під час свого перебування в Бухаресті І. Мазепа отримав і від голови української дипмісії у Відні Г. Сидоренка, і від члена Директорії А. Макаренка (1885–1963). Зі свого боку, з Бухареста він листувався з представниками українського уряду – це означало, що він і далі координував діяльність Ради народних міністрів із головних напрямів як внутрішньої, так і зовнішньої політики УНР. Зокрема, у листі до Міністра народного господарства УНР М. Шадлуна (1883–1932), який тоді перебував у Кам'янці-Подільському, І. Мазепа писав із Бухареста про те, що К. Мацієвич «[...] солідарний зо мною, а значить і з урядом, в багатьох справах принципового і практичного значення» [25].

Одним із найважливіших таких напрямів того часу було формування нових бойових підрозділів Армії УНР з числа інтернованих українських військовополонених за кордоном, зокрема в Румунії, Чехословаччині, Італії та Польщі. До слова, в останній із зазначених держав тоді було розпочато процес формування двох нових українських дивізій. На додаток до цього І. Мазепі стало відомо, що й Румунія поки не була проти реорганізації українських вояк, інтернованих на її території.

Тим часом до І. Мазепи в Бухарест надійшла довгоочікувана інформація від генерала М. Омеляновича-Павленка про те, що його армія «[...] зайняла Катеринослав, а група Тютюнника нібито находилась в районі Черкас» [26]. Нарешті український прем'єр, тимчасово й вимушено перебуваючи за кордоном, отримав чітку орієнтацію щодо дислокації військ М. Омеляновича-Павленка, до якої він мав прибути задля її з'єднання з головними силами Армії УНР. Але між Бухарестом і Катеринославом (нині м. Дніпро) лежала не лише відстань у понад тисячі кілометрів і кордон між Румунією та Україною, а й більшовицький окупаційний режим в Україні, який уже докотився до Дністра. Викликала стурбованість і відсутність ро-

бочої транспортної інфраструктури, за допомогою якої голова Ради народних міністрів УНР мав якомога швидше дістатися до Центральної України. Усвідомивши наявність цих проблем, а надто – реальну небезпеку втратити до рук чекістів під час перетину румунсько-українського кордону, І. Мазепа здійснив два важливих кроки з метою визначення своїх повноважень до успішного повернення в Україну: перше – він письмово повідомив С. Петлюру про те, що тимчасово передає повноваження голови Ради народних міністрів УНР своєму заступникові А. Лівичькому (1879–1954) або Міністру народного господарства М. Шадлунові; друге – особисто написав про це двом зазначеним кандидатам, формально передавши їм відповідні повноваження. Про це у своїх спогадах І. Мазепа написав так: «Тому перед від’їздом з Букарешту я написав Петлюрі, що поки не вернувся з армії, доручаю А. Лівичькому, а в разі його залишення в Варшаві, М. Шадлунові виконати мої обов’язки голови ради міністрів “в тому районі на території України, де може розпочатися відновлення праці центральних державних установ”. В такому ж дусі я вислав тоді ж уповноваження для А. Лівичького і для М. Шадлуна» [27]. У зв’язку з цими листами І. Мазепа хочеться застерегти недосвідчених дослідників історії УНР доби Директорії від імовірного неправильного фіксування дати й місця їх написання. У цьому контексті нагадаємо, що й І. Мазепа, і Ю. Оніпко перебували в Румунії не як офіційні представники УНР, а як приватні особи, до того ж під чужими прізвищами. Тому на згаданих листах І. Мазепа, які він надіслав із Бухареста до С. Петлюри, А. Лівичького та М. Шадлуна орієнтовно 18–19 березня 1920 року, стоять зовсім інші дати й місця написання, зокрема на останньому – 10 березня 1920 року, м. Могилів-Подільський. На листах до А. Макаренка та Г. Сидоренка місто Могилів також фігурує як місце їх написання, але надіслано їх було раніше.

Зі свого боку, К. Мацієвич використав факт перебування І. Мазепа в Бухаресті для надання українсько-румунським відносинам того часу статусу найвищого рівня. У цьому контексті він порадив голові Ради народних міністрів УНР «[...] написати Петлюрі, щоб він по дорозі на Україну обов’язково заїхав до Румунії офіційно, як “Президент Республіки”» [28]. Якби це сталося, то УНР у 1920 р. мала б реальною союзницею у війні проти більшовицької Росії не лише Польщу, а й Румунію, як і задумував С. Петлюра наприкінці 1919 р., про що було зазначено вище.

Перед поверненням до України Голова уряду УНР 20 березня 1920 року мав розширену зустріч із членами української НДМ у Бухаресті, у якій брав участь і колишній командувач Чорноморського флоту Української Держави, а пізніше – товариш (заступник) Міністра морських справ в уряді (лютий – квітень 1919 р.) С. Остапенка контрадмірал М. Остроградський (1862–1923). Прибувши до Бухареста після невдалих боїв із більшовиками в

Одесі, він очолив Військово-морську місію УНР у Румунії, тому його досвід і думки щодо ситуації на Чорноморському флоті, де раніше він багато років служив, були важливими для І. Мазепи. У цьому контексті в його спогадах зафіксовано таке: «За день до мого від'їзду з Букарешту туди приїхав колишній товариш морського міністра в уряді Остапенка адмірал М. Остроградський, що втік з Одеси від большевиків. Я бачився з ним в місії. За спільною вечерею, з участю Мацієвича, Дельвіга і Феценка-Чопівського, він розповів нам, як денікінці 25 лютого залишили Одесу й подалися одні на кораблях до Царгороду, а другі в напрямі на Румунію. [...] Остроградський був тої думки, що українська армія повинна в першу чергу захопити Одесу. Він казав, що це головний український порт для зв'язку з закордоном, а тому, поки ми не будемо мати морської комунікації, наша армія і населення на Україні будуть мати велику недостачу у всьому» [29].

Враження І. Мазепи від спілкування з К. Мацієвичем та іншими членами української дипмісії у Бухаресті в середині березня 1920 року загалом викристалізувалися в суто позитивний вимір, у зв'язку з чим він написав у своїх мемуарах таке: «[...] вони були гарячими прихильниками польсько-українського порозуміння і чекали великих позитивних наслідків для нашої справи від нав'язання дружніх відносин з Польщею. Особливо Мацієвич, з яким я бачився кілька разів, був дуже оптимістично настроєний щодо наших перспектив за кордоном. Він запевняв мене, що [...] взагалі Румунія в короткому часі визнає самостійність України» [30]. Для цього в голови НДМ УНР у Румунії були підстави: ще до прибуття І. Мазепи до Бухареста К. Мацієвич провів відповідну роботу в румунському парламенті, де тоді, за його словами, «[...] серед депутатів вже склалася група, яка вносить запит з приводу нашого питання і підготовляє вотум парламенту за визнання України і його Уряду, який представляє Петлюру [...] Всі вони щиро на нашому боці і готові одстоювати незалежну Україну всякими засобами» [31]. К. Мацієвичу вдалося по-діловому зблизитися не лише з представниками румунських урядових і парламентських кіл, як-от депутатом румунського парламенту Г. Поппом, Послом Румунії в Польщі А. Флореску, а й із Послом Польщі в Румунії А. Скінським. Ці особи, на думку К. Мацієвича, мусили представляти інтереси УНР перед румунським і, відповідно, польським урядами.

Після виходу у відставку уряду І. Мазепи новопризначений голова Ради народних міністрів УНР В. Прокопович (1881–1942) 26 травня 1920 року підписав «Деклярацію Правительства Української Народньої Республіки», у якій окремо було зазначено, що «Правительство сподівається закріпити добросусідські відносини з Румунією [...]» [32]. Про важливість визнання УНР королівською Румунією писав у своєму листі до С. Петлюри й новопризначений Міністр закордонних справ в уряді В. Прокоповича А. Ніковський (1885–1942), який наголошував на морально-політичному

аспекті такого визнання [33]. Отже, цю країну, поруч із Польщею, українське військово-політичне керівництво й далі розглядало як реальну союзницю в боротьбі проти більшовицької загрози. Задля координації подальших дій наприкінці травня 1920 року К. Мацієвич прибув на нараду до Проскурова, де тоді тимчасово перебував уряд УНР. «Саме в цей час з-за кордону через Варшаву приїхав член нашої паризької делегації О. Шульгин і голова дипломатичної місії в Бухаресті К. Мацієвич. Обидва вони казали, що мають свіжі інформації від поляків і теж запевняли, що, мовляв, успіхи большевиків не будуть довготривалі. Особливо Мацієвич дивився на майбутнє дуже оптимістично. Він пояснював невдачі на нашому фронті тим, що поляки пішли занадто швидко вперед, тоді як треба було йти по мірі того, як зміцнялася українська армія» [34].

Для поповнення лав української армії впродовж весни 1920 року голова НДМ УНР у Бухаресті вів спеціальні переговори з послами Італії та Чехословаччини, акредитованими в румунській столиці, з метою планового переміщення українських військовополонених із відповідних країн до Румунії задля виконання завдання С. Петлюри щодо формування нових бойових бригад або дивізій Армії УНР. Так, у листі К. Мацієвича до Посла Королівства Італії в Бухаресті щодо цієї вкрай важливої для тогочасної України проблеми було зазначено: «Сім звертаємося до Вас з проханням о повідомленні Вашого Високого Уряду про висилку нашої місії до Королівства Італійського, по справам евакуації полонених українців з Італії на Україну. Поруч з тим прохається о ласкавої допомозі цієї місії в справі переїзду її через Румунію й прийняття Королівським Урядом». Українську делегацію із семи осіб очолив досвідчений дипломат і політичний діяч В. Голубович (1885–1939), який у 1918 р. був головою Ради народних міністрів УНР і Міністром закордонних справ, керівником української делегації на мирних переговорах у Брест-Литовську, що апріорі забезпечувало половину успіху її роботи в Італії. «Цієї Місії доручається вести переговори, заключати і підписувати умови по справах евакуації і постачання військовополонених» [35], – також було уточнено в листі голови НДМ УНР у Румунії.

Щодо Чехословаччини, ішлося про ймовірне продовження перевезення з чеського міста Яблонне-в-Под'єштеді 4 тис. вояків і 300 старшин табору для військовополонених «Українська бригада в Німецькім Яблоннім», яке очолював командир легіону Українських січових стрільців, полковник Української галицької армії А. Варивода [36]. З Італії, своєю чергою, очікували прибуття до Румунії інших 10 тис. колишніх українських вояків. «Бригада полковника Вариводи з частинами прибувших з Польщі й Італії полоненими виносить приблизно 16.000 чоловік; складається вона з піхоти, артилерії та кавалерії і має бути добре одягнена і виряджена, має коні, 70 гармат, кріси, крісову й артилерійську муніцію, кілька літаків, запаси

обуви, біля й одностроїв» [37]. У цьому контексті К. Мацієвич у своєму листі від 4 березня 1920 року до Посла УНР у Відні Г. Сидоренка вказав на мету такого багатостороннього проекту: «Ми маємо тут завдання зформувати дивізію. Практично наш плян зводиться до перевезення сюди бригади Вариводи з Чехії і відповідної кількості полонених в Італії. Тоді ми будемо мати тут взірцеву дивізію міцну, аполітичну, добре озброєну і карну. Всі попередні розмови з міністрами чеським і італійським вже закінчені і мається одержана їми згода Урядів. Вчора ми мали розмову досить для нас втішну в Головному Штабі, сьогодні я подаю ноту в цій справі Румунському Урядові і сподіваюсь, що на протязі тижня справа закінчиться, людей почнуть везти, одведені будуть касарні і почнеться практична організація, озброєння і т. п. Особливу увагу я придаю санітарній організації, через те зверніть, прошу Вас, увагу [...] на те, що нам би необхідно було б мати тут якогось поважного організатора цієї справи не тільки для нашої дивізії, яка певне буде мати завдання зайняти район: Тираспіль, Роздільна – Одеса, але і для всього цього району» [38]. Цікаво, що таке бачення К. Мацієвича щодо застосування потенціалу дивізії, яку планували сформувати на території Румунії, повністю підтримував А. Лівіцький – тодішній заступник голови Ради народних міністрів, керівник Міністерства закордонних справ і Міністр юстиції УНР в уряді І. Мазепа. У майбутній війні головним завданням для цих українських підрозділів він уважав похід до портів Чорного моря, для чого було вирішено цими силами спочатку зайняти район Тирасполя, Роздільної та Одеси. Зокрема, у своєму листі від 20 лютого 1920 року до К. Мацієвича, А. Лівіцький зазначав: «Коли наш план здійсниться, армія наша буде базуватись на Дністер, і через те відношення до нас Румунії матиме рішаче значіння. Формування армії на території Румунії забезпечить в поході до портів Чорного моря» [39].

Але для довершення такого масштабного й непростого завдання від керівництва УНР К. Мацієвич мав отримати відповідний дозвіл румунських лідерів, для чого впродовж березня – червня 1920 року провів переговори з компетентними урядовцями й військовими Королівства Румунія. На них обговорювали й питання щодо поставки зброї та амуніції для майбутніх вояків УНР. Отже, проблема стала масштабною та багаторівневою. На завершальному етапі цю важливу з політичного й військового поглядів справу розглянув Прем'єр-міністр Румунії, генерал А. Авереску. Розібравшись у суті проблеми, на черговій ноті голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР К. Мацієвича від 11 червня 1920 року румунський прем'єр наклав таку резолюцію: «Дозволено репатріацію, але заборонено створення військових частин на нашій території» [40]. Трохи згодом, 20 серпня 1920 року, Міністр закордонних справ Королівства Румунія Т. Іонеску повідомляв телеграмою на відповідне звернення керівника зовнішньополітичного відомства Росій-

ської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки Г. Чичеріна про те, що «на території Румунії ніколи не діяло жодної петлюрівської армії [...] Отже, можете бути впевнені в тому, що на вас ніколи не нападуть армії або банди, які би вийшли з нашої території» [41].

Отож зазначеною вище заборонаю створювати нові українські частини в Румунії було поставлено крапку тривалим зусиллям УНР, спрямованим на поповнення лав Армії УНР новими бойовими підрозділами з іноземних країн. Ба більше, зі свого боку румунська сторона ніяк не доєдналася до активної антибільшовицької боротьби безпосередньо на території України, як того очікувало військово-політичне керівництво УНР на чолі зі С. Петлюрою. Але це пасувало до загального стриманого ставлення тодішнього румунського керівництва до нагальних потреб України, що визнають і самі румунські дослідники [42]. Тобто, як і в 1918 р., Румунія не стала тією важливою стратегічною союзницею в протистоянні Червоній армії, на що тривалий час розраховувала УНР. Отже, сподівання на відповідну допомогу з боку Румунії були марними, оскільки офіційний Бухарест не хотів іти через Україну на конфронтацію ні з Польщею, ані з радянською Росією, дотримуючись невігідної для УНР вичікувальної позиції. У новій ситуації середини 1920 р., коли зовнішню політику УНР було цілковито переорієнтовано на Польщу, на НДМ УНР у Бухаресті поклали завдання домогтися від Румунії дотримання нейтралітету в українсько-польсько-більшовицькому протистоянні й, за можливості, лояльного ставлення до України.

Порушуючи перед офіційним Бухарестом перелічені вище значущі для інтересів України питання, Надзвичайна дипломатична місія УНР у Румунії паралельно розв'язувала всі поточні проблеми. За неповний рік діяльності НДМ УНР у Бухаресті під керівництвом К. Мацієвича вона стала однією з найкращих таких українських установ за кордоном, що було відомо особисто С. Петлюрі. Про це свідчить такий факт: 12 березня 1920 року Головний отаман «розпорядився надіслати 500 тисяч лей з коштів дипломатичної місії УНР в Румунії. 25 березня він знов зробив розпорядження дипломатичній місії УНР в Румунії переслати 1 млн гривень до Варшави, що було зроблено 3 квітня» [43]. Відповідні кошти на рахунок НДМ у Бухаресті надходили від консульського збору за видавання паспортів та інших документів, од розміщених у румунських банках цінних паперів, а найбільше – од продажу майна російського Дунайського пароплавства, розміщеного в Галацах, Суліні, Ізмаїлі, Рені, Кілії та в інших дунайських портах тощо. Із цього приводу у звіті української дипломатичної місії за 1920 р. було вказано, що зазначений вище контрадмірал М. Остроградський «одержав і одержує величезні кошти за аренду та від продажу майна Русько-Дунайського пароплавства

в Румунії, яке складається з 60 суден, барж та пароплавів, механічних майстерень, земельних участків та резервуару для гасу на 150.000 пудів в Рені, Галаці, Кілікії». Загалом на потреби дипломатичної місії та української справи він виділив 625 тис. румунських леїв, що було еквівалентом трьох автомобілів марки «Пірс» [44], якою тоді користувалася НДМ УНР у Румунії.

Частково джерелом надходжень української дипустанови були й доходи від оренди величезного посольського приміщення в Бухаресті. У 1920 р. щомісячні витрати на експлуатацію приміщення сягали «[...] 4.200 лей, а від нього був отриманий дохід у розмірі 5.700 лей» [45]. Це за умови, як згадував колишній Міністр закордонних справ Української Держави Д. Дорошенко (1882–1951), що «[...] В тім самім будинку мешкав майже весь персонал посольства, головні його урядники: радник посольства І. Чопівський, секретар д-р В. Трепке, військовий аташе С. Дельвіг, полковник Антончук, сотник Чайківський і молодший секретар Л. Геркен. Це було корисно і для справи, бо завжди хтось був на місці, і для самих службовців, – бо знайти порядне помешкання [...] в Букарешті було дуже тяжко». Сам Д. Дорошенко відвідав Бухарест і залишив у своїх спогадах такі позитивні враження про приміщення НДМ у румунській столиці: «Фіакр привіз мене до будинку, де над бальконом висів жовто-блакитний прапор. Це було українське посольство. Будинок належав наслідникам померлого міністра-президента Карпа, відомого германофіла. Помешкання доволі гарне і чепурне, парадні покої зовсім пристойно умебльовані [...] Посол – К.А. Мацієвич – довідавшись про мій приїзд, запросив мене зупинитись у нього, поки пошукаю помешкання, і я, користуючись з його гостинності, прожив у посольстві майже два тижні» [46]. Характеризуючи шанобливе й доброзичливе ставлення румунських урядовців до голови НДМ, Д. Дорошенко зазначав, що К. Мацієвич зумів швидко завоювати собі в румунських урядових колах довір'я. Сам Д. Дорошенко пояснював це не лише високим авторитетом К. Мацієвича, а й тим, що румуни розуміють небезпеку вторгнення російських військ, у контексті чого УНР належала роль вирішального стримуального чинника.

Про авторитет К. Мацієвича й високий потенціал української дипмісії в Румунії свідчить і той факт, що в жовтні 1920 року в Бухаресті відбулися переговори делегацій УНР і П. Врангеля щодо створення єдиного антибільшовицького фронту. Українську сторону представляли К. Мацієвич, С. Дельвіг і М. Остроградський, а російсько-врангелівську – зазначений вище О. Геруа та С. Поклевський-Козелл [47]. Директивною основою переговорів для керівника й представників НДМ УНР у Бухаресті була постановка Ради народних міністрів УНР од 27 вересня 1920 року, де, зокрема, зазначено, що «з приводу нових інформацій визнати можливим скласти

з генералом Врангелем військову конвенцію з політичними гарантіями, а саме: за умови визнання урядом генерала Врангеля самостійності Української Народної Республіки та її сучасного Уряду» [48].

Крім розв'язання актуальних військово-політичних та економічних проблем, НДМ УНР у Бухаресті ініціативно долучалась і до врегулювання гострих гуманітарних питань. Одним із них було сприяння майже мільйону етнічних українців, які проживали на території Румунії, здобути освіту рідною мовою та забезпечити свої культурні потреби. Про це свідчить розгорнутий лист К. Мацієвича, надісланий 23 листопада 1920 року Міністерству народної освіти УНР, у якому, зокрема, було зазначено: «Після року перебування в Румунії, коли наша Місія придбала необхідні зв'язки, – а головне набула репутацію лояльної інституції, яка не має жадних намірів вмішуватися в внутрішні діла заприязненої держави, – для неї виявилася конечна необхідність зайнятися справами допомоги національному освітньому руху Української меншости в Румунії» [49]. Дипломатична місія цікаво аргументувала момент, обраний, аби почати розв'язувати культурно-освітні проблеми української меншини в країні перебування: «До часу підписання Румунією мирних трактатів, – наголошували в листі, – праця в цьому напрямкові могла би уявлятися політичною агітацією, тепер же ніхто не може дивитися на неї інакше як на благодійну допомогу своїм землякам в справі, яка стоїть під охороною міжнародного трактату і складається лише з використання права менчости» [50]. Під «охороною міжнародного трактату» голова НДМ УНР у Румунії мав на увазі ті зобов'язання у сфері захисту прав національних меншин, що взяло на себе Королівство Румунія, підписавши документи Паризької мирної конференції. Відповідні статті міжнародних документів, а саме договору між союзниками й Румунією, який підписали в Парижі 9 грудня 1919 року, і договору між Великою Британією, Францією, Італією, Японією та Румунією про об'єднання з Бессарабією від 28 жовтня 1920 року, теж підписаного в Парижі, передбачали, щоби румунська сторона захищала інтереси національних меншин, зокрема й етнічних українців, які опинилися на її території внаслідок укладення цих договорів.

Формально це відповідало положенням резолюції Національних зборів усіх румунів, яку було схвалено 1 грудня 1918 року в м. Алба-Юлія (Трансільванія, Румунія). Згідно з нею, Королівство Румунія було зобов'язане забезпечувати «повну національну свободу співіснування для всіх народів». У цьому фундаментальному для тогочасної Румунії документі було, зокрема, уточнено, що «представники кожного народу матимуть право на навчання, самоврядування, судочинство рідною мовою через своїх представників і отримують право на представництво в законодавчих та виконавчих органах країни, пропорційно від його чисельності» [51].

Проте на практиці румунське керівництво, узявши курс на формування й консолідування унітарної конституційної монархії, розв'язувало передусім власні загальнодержавні політичні, економічні, соціальні, культурні, духовні й інші проблеми, відверто нехтуючи національним питанням. Так, із початку свого самоутвердження в 1918 р. як на інкорпорованих українських територіях (Північна Буковина, Північна й Південна Бессарабія), так і в місцях компактного проживання автохтонних українців у Румунії (Мараморощина, Південна Буковина, Банат, Добруджа тощо) нова влада впроваджувала посилену політику денаціоналізації українського етносу.

За цих обставин ініціатива НДМ УНР у Румунії щодо підтримки українського етносу в країні перебування була більше ніж шляхетною – виявом державницького підходу до розв'язання проблем у цій царині. К. Мацієвич просив Міністерство народної освіти УНР виділити стипендії «[...] тим слухачам, які не мають коштів самі себе утримувати; таких стипендій, я гадаю на першій рік досить було б встановити 30, – 15 для Чернівців, 10 для Букарешту і 5 для Яссів. Кожна стипендія в середньому до 1200 леїв. 36.000 леїв». Він також звертав увагу Міністра народної освіти УНР на необхідність фінансової підтримки «[...] студентських просвітніх і допомогових товариств в кількості 5 (3 в Чернівцях, 1 в Букарешті і 1 в Яссах) по 5000 леїв кожне. 25.000 леїв». На «підтримку просвітніх і культурних товариств і видавництва», «постачання підручників для шкіл, які не мають утримання і коштів» та організацію «вселюдних лекцій і вистав» голова НДМ УНР у Бухаресті просив додаткових 80 тис. румунських леїв. Представляючи цей розрахунок, К. Мацієвич зауважував, «[...] що він є мінімальний, бо навіть з тієї невеличкої практики, яку мала в цьому напрямкові Місія, витрачаючи на зазначені потреби кошти інших фондів, що знаходились в її розпорядимості, видно, що праця ця вимагатиме далеко більш великих ассігновань». Завершував він свій лист високою оцінкою очікуваного жесту з боку Міністерства народної освіти УНР, наголошуючи, що такий «[...] видаток буде найбільш корисним і продуктивним в національному відношенню, як який інший, зроблений нашою дипломатією. При тій прихильності, з якою Румунський Уряд взагалі ставиться до України, коли наша Місія на самому ділі покаже, що ми не маємо намірів утворювати *irrident'iv*, – справа з культурним і освітнім розвитком місцевої української людності може піти дуже добре» [52]. Отже, поруч із попередніми успіхами на військово-політичному й економічному напрямках, культурно-освітня діяльність НДМ УНР у Бухаресті надавала тогочасним українсько-румунським відносинам комплексності, що позиціювало її поміж найкращих українських дипломатичних місій за кордоном.

Додатковим напрямом роботи української дипустанови, яку було вже чітко окреслено наприкінці 1920 р., стало опікування військовими та цивільними особами, котрі тоді вимушено покинули Україну й емігрували до сусідньої Румунії. За даними М. Ливицького, сина першого голови Ради народних міністрів УНР в екзилі (А. Ливицький остаточно покинув межі України 14 листопада 1920 року й оселився разом із членами уряду в м. Тарново, Польща), у листопаді – грудні 1920 року з України емігрували до 50 тис. осіб, 10% із яких опинилися в невідомій їм доти Румунії [53] із чужою для них мовою, культурою та традиціями. За таких обставин українська дипломатична місія взяла на себе весь тягар розподілу прибулих тоді до Румунії військових і цивільних емігрантів з України по таборах для біженців, надання їм спершу посильної матеріальної та фінансової допомоги, згодом – пошуку роботи в різних румунських містах, сприяння внутрішньому організаційному структуруванню, вивченню іноземних мов з огляду на перспективу виїзду частини емігрантів до західноєвропейських країн і США тощо. Ця діяльність стала набирати обертів і виявилася домінантною для української військової та політичної еміграції впродовж усього міжвоєнного періоду.

Отож протягом 1920 р. Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки доби Директорії в Румунії під керівництвом досвідченого дипломата, політика й економіста К. Мацієвича зіграла важливу роль в імплементації зовнішньополітичного курсу тогочасної УНР. Є всі підстави вважати, що в «кам'янецьку» добу Королівство Румунія стало одним з основних напрямів дипломатичної діяльності УНР. Головними напрямами загалом успішної роботи української дипломатичної місії в Бухаресті було представлення й захист політичних, військових та економічних інтересів УНР, активізація торговельних відносин, допомога цивільним громадянам і військовим емігрантам з України, які поза власної волі опинилися на території сусідньої країни, а також праця, спрямована на подолання інформаційного вакууму УНР і навколо неї. Діяльність НДМ УНР у Бухаресті сприяла поширенню в 1920 р. української ідеї за кордоном, популяризуванню знань про Україну та її боротьбу за незалежність, привертала увагу міжнародної спільноти до тогочасних гострих українських проблем. Важливою особливістю діяльності НДМ була масштабна робота з формування на території Румунії нових українських військових підрозділів із-поміж військовополонених-українців колишньої австро-угорської армії, які тоді перебували як у межах румунських кордонів, так і на території таких країн, як Болгарія, Югославія, Чехословаччина, Італія та Польща.

На успішну НДМ УНР у Бухаресті було покладено й інше особливе завдання: забезпечити український уряд повноцінним зв'язком із Європою, зокрема з країнами-членами Антанти.

Заслугове на увагу й той факт, що в 1920 р. сторони стабільно виконували лише українсько-румунські торговельні домовленості, укладені за посередництва К. Мацієвича, що дало можливість на тлі суцільної економічної блокади УНР закуповувати для країни й армії бензин, амуніцію, одяг, сіль та інші необхідні товари.

Окрім розв'язання актуальних військово-політичних й економічних проблем, НДМ УНР у Бухаресті ініціативно долучалась і до реального сприяння здобуттю освіти рідною мовою та підтримки культурних потреб майже мільйона етнічних українців, які проживали на території тодішньої Румунії. Без належної уваги місії не залишились і численні українські військові, політичні й цивільні емігранти з України.

Водночас найнегативнішим підсумком 1920 р. виявилось те, що офіційний Бухарест так і не спромігся визнати політичну самостійність України, попри всю зацікавленість Королівства Румунія в існуванні Української Народної Республіки як військово-політичного буфера між ним і більшовицькою Росією та важливої торговельно-економічної партнерки. Вирішальну роль у цьому контексті відіграла Антанта, яка тоді домінувала зовнішньополітичні орієнтири Румунії та прагнула відродження «єдиної та неділимної Росії», сподіваючись повернути вкладені в дореволюційну російську економіку чималі капітали. Загалом позиція Королівства Румунія щодо існування УНР доби Директорії була неоднозначною. З одного боку, Бухарест мав дотримуватися позиції лідерів Антанти, а з іншого – усвідомлював, що саме існування самостійної України могло захистити Румунію від небезпечного поширення більшовизму.

1. *Мазела І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. Київ, 2003. С. 299.
2. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 229. Арк. 14–14 зв.
3. Там само. Оп. 1. Спр. 170. Арк. 6–7.
4. Notă, 2 noiembrie 1919. Arhivele Nationale Istorice Centrale de la Bucuresti (A.N.I.C.), Fond Direcția Generală a Poliției. Dosarul 19/1918. F. 13.
5. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României (AMAE). Fond «Reprezentanți străini în România». Vol. 24 / Reprez M1 Ucraina, Mațevici C. Nepaginat.
6. Interview-ul nostru cu Atmanul Petliura // Bucovina. Anul I. 1919. Nr. 182 (5 noiembrie).
7. *Мазела І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. С. 286.
8. Declarațiunile D-lui Profesor Matzievici, Șeful Misiunii Diplomatice Extraordinare a Republicei Ukraine în România // Argus. 18 octombrie 1919.
9. *Мазела І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. С. 304.
10. Там само. С. 306.
11. Там само. С. 357.
12. ЦДАВО України. Ф. 2471. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 30–31; Власенко В. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.) // Україна дипломатична. Київ, 2007. Вип. 8. С. 184.
13. Листи в редакцію. Мацієвич К. // Воля. Відень, 1920. Т. 2, ч. 2. С. 111–112.
14. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 489. Арк. 87.
15. Там само. Ф. 3696. Оп. 1. Спр. 170. Арк. 22.
16. Там само. Спр. 33. Арк. 38–42.

17. Див.: *Сідак В.С.* Національні спецслужби в період Української революції 1917–1921 рр.): монографія. Київ: Альтернативи, 1998. 320 с.
18. Листи в редакцію. Мацієвич К. // Воля. 17 квітня 1920. Відень, 1920. Т. 3, ч. 1–13. С. 111.
19. *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. С. 353.
20. *Nistor I.* Problema ucraineană în lumina istoriei. Cernăuți: Institutul de Arte grafice și Editura «Glasul Bucovinei», 1934. P. 225.
21. Мisiunea extraordinară diplomatică a Republicii Democratice Ucraine din România, Memoriu asupra chestiunei ucraine. București: Tipografia Curții Regale, 1920. P. 53–54.
22. *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. С. 356.
23. Там само.
24. Там само. С. 356–357.
25. Там само. С. 357.
26. Там само. С. 360.
27. Там само.
28. Там само. С.357.
29. Там само. С. 360.
30. Там само. С. 357.
31. ЦДАВО України. Ф. 2471. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 30–31; Власенко В. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.). С. 184, 185.
32. Цит. за: *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. С. 553.
33. *Горбатюк М.* Листи Андрія Ніковського до Симона Петлюри (1920–1921 рр.) // Пам'ятки: археографічний щорічник. Київ, 2010. Т. 11. С. 78.
34. *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. С. 418–419.
35. ЦДАВО України. Ф. 2471. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 7; Власенко В. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.). С. 182.
36. Яблонне-в-Под'єштеді // Вікіпедія. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Яблонне-в-Под'єштеді>
37. Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. Нью-Йорк: Червона калина, 1974. С. 128.
38. ЦДАВО України. Ф. 2471. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 30–31; Власенко В. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.). С. 183–184.
39. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 1. Спр. 172. Арк. 3.
40. Там само. Оп. 2. Спр. 308. Арк. 122.
41. *Otu P.* Basarabia în relațiile internaționale la sfârșitul Primului război mondial (1917–1920) // Revista de istorie militară. București, 1912. P. 52.
42. *Florin-Răzvan M.* Minoritatea ucraineană din România (1918–1940). București, 2011. С. 54–55.
43. Цит. за: Михайлова О. Листи Андрія Лівницького про польсько-українські переговори у Варшаві (кінець 1919 – квітень 1920 років) // Студії з історії української революції 1917–1921 років: на пошану Руслана Яковича Пирого: збірник наукових праць / гол. редкол. В. Верстюк. К.: Інститут історії України НАН України, 2011. С. 242.
44. ЦДАВО України. Ф. 2471. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 28–28 зв.; Власенко В. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.). С. 192–193.
45. *Ластовець Н.О.* Життя та діяльність представників українських дипломатичних місій (1918–1921 рр.). Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. Харків, 2018. С. 121.
46. *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки). Київ, 2007. С. 498.
47. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 269. Оп. 2. Спр. 102. Арк. 5.
48. Цит. за: *Vlasenko V.* Konstantin Mațevici omul de știință și diplomatul ucrainian / V. Guzun, V. Vlasenko // Caiete diplomatice. Anul III, 2015. Nr. 3. P.31.
49. ЦДАВО України. Ф. 2471. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 32–32 зв.; Власенко В. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.). С. 185.
50. Там само.
51. *Рендюк Т.* Українці в Румунії та румуни в Україні: проблеми минулого та сучасне становище. Київ, 2011. С. 69.
52. ЦДАВО України. Ф. 2471. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 32–32 зв.; Власенко В. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.). С. 186.
53. *Лівницький М.А.* ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками. Мюнхен – Філадельфія, 1984. С. 10.

Teofil RENDIUK,
Doctor of History,
Director of the Institute of Good Neighbourhood

OPERATING FEATURES OF THE EXTRAORDINARY DIPLOMATIC MISSION OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC IN ROMANIA IN 1920

Abstract. The article covers the activities of the Extraordinary Diplomatic Mission of the UPR in Bucharest. The year of 1920 marked a special period in the relations of the UPR of the Directorate times with the neighboring Kingdom of Romania, given a specific geopolitical situation and the conditions of almost complete isolation of Ukraine caused by the relentless advance of the Bolshevik army from the north and east as well as an offensive of the White Guard troops of A. Denikin and P. Wrangel from the south. Under such circumstances, the UPR considered Romania as its most important military, political, and economic partner. In turn, the erstwhile Romanian leadership was deeply interested in the existence of an independent Ukraine, primarily as a political and military buffer zone between Romania and the aggressive Soviet Russia.

The article mentions the main areas of activity of the Extraordinary Diplomatic Mission in Bucharest: representing and protecting political, economic, and military interests of the UPR, encouraging trade relations, providing assistance to civilians and military emigrants from Ukraine who found themselves in the territory of the neighbouring country against their will as well as activities aimed at overcoming information vacuum around the UPR. The activities of the UPR Extraordinary Diplomatic Mission in Bucharest in 1920 contributed to the expansion of the Ukrainian idea abroad, promotion of knowledge about Ukraine and its struggle for independence, whilst drawing the attention of the international community to the acute problems Ukraine was facing at that time. The UPR Extraordinary Diplomatic Mission in Bucharest was also entrusted with a special task of providing the Ukrainian government with a full-fledged connection with Europe, especially with the Entente countries.

The article also is a pioneering research of the aspect of activities of the Extraordinary Diplomatic Mission in Bucharest associated with providing working conditions in the city for I. Mazepa, Head of the Council of People's Commissars of the UPR, in March 1920, who was forced to flee Ukraine because of unconducive military circumstances and seek asylum in the adjacent country.

Keywords: Extraordinary Diplomatic Mission, Ukrainian People's Republic of the Directorate times, Kingdom of Romania, Isaak Mazepa, Kostiantyn Matsievych.